

УДК 780.653.1:780.614.131(73+4):94

БЛАЖЕВИЧ Василь Олегович –
аспірант кафедри теорії та методики
музичного мистецтва Інституту мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка
e-mail: vasyblazhevych@gmail.com

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКИХ ПРИЙОМІВ ТА ВМІНЬ ДЖАЗОВИХ ГІТАРИСТІВ США, ЄВРОПИ ТА УКРАЇНИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У контексті історичного процесу інтеграції України з країнами Європи та США великого значення набуває мистецький зв'язок між національними та світовими культурами, зокрема у музичному виконавстві. На сьогоднішній день на одній сцені можуть зустрітись представники будь-якого куточку планети, об'єднані спільною мовою – музикою, в кожному акорді якої заховані неймовірно глибокі пласти історико-культурного досвіду певної нації чи регіону. Джаз став чи не єдиним прикладом як культурний досвід певних народів став набуттям світової культури, захопивши серця та розуми слухачів менше ніж за півстоліття.

Гітара у джазі авторитетно займає ключову ланку на рівні з усіма іншими інструментами: виразальні можливості її безмежні, а зручність гри робить її найпопулярнішим у світі інструментом для навчання.

Сучасний педагогічний підхід ХХІ століття у навчанні молодого покоління учнів-гітаристів сучасним виконавським умінням, технікам та прийомам вимагає детального дослідження їх історичних етапів розвитку, опираючись на діяльність конкретних гітаристів-виконавців, педагогів та новаторів, підкріплюючи теоретичний матеріал аудіо та відео контентом. Зацікавлення молоді у глибинному пізнанні світу сучасної музики, чільне місце яке належить джазу, дослідження історичного процесу формування виконавських прийомів та умінь видатних джазових гітаристів США, Європи та України визначає актуальність даної статті.

Проблема виникнення та коренізації в історії джазової гітари низки виконавських умінь, технік, прийомів та навичок є недостатньо вивченою і є достатньо актуальною, так як вона обумовлена зростаючою потребою сучасної практики викладання гітари у системі спеціалізованої позашкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ґрунтовно у своїх роботах вивчали історію та специфіку джазу такі дослідники як М. Стернс, І. Берендт,

Ш. Гюнтер, В. Конен, К. Бьорнс та ін. В пострадянському просторі на виконавські аспекти джазових музикантів звертали увагу І. Бріль, О. Коган, В. Симоненко, О. Баташев, О. Фефанов. Дослідженням природи виконавських умінь займалися науковці, психологи та педагоги М. Давидов, П. Агафшин, Б. Теплов, а також гітаристи та мистецтвознавці М. Михайленко, М. Самохіна, В. Молотков, В. Манілов.

Метою статті є дослідження історичних аспектів формування виконавських прийомів та умінь джазових гітаристів США, Європи та України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Першопочатки джазового виконавства беруть своє коріння у південних регіонах США. Маршалл Стернс в книзі «Історія джазу» характеризує джаз як напівімпровізаційну музику, що виникла в результаті 300-річного змішування на північноамериканській землі двох великих музичних традицій – західноєвропейської та західноафриканської, тобто фактичного злиття білої та чорної культури. Тому головними складовими цієї музики є європейська гармонія, євро-африканська мелодія та африканський ритм. Британський мандрівник Ніколас Кресвелл (Nicholas Cresswell) в своїх щоденниках називає таку музику «Negro tune», в якій широко використовується попередник гітари – банджо [3].

Велика заслуга у формуванні джазу належить блюзовій музиці. В першу чергу, одним з вирішальних факторів становлення блюзів з найбільш ранніх і найменш оформлених видів афро-американського фольклору було введення гітари у це середовище.

Вже у ранній формі блюзу, «архаїчній» або «сільській», часто названою англійським терміном «кантрі блюз» (country blues), вже були сформовані головні елементи гітарної техніки, визначаючи її подальший розвиток, а окремі, найбільш прості прийоми блюзових гітаристів (розтягування струни – «push&release», слайд-техніка, відома як «bottleneck» та інші) пізніше стали основою для формування стилю.

Серед видатних гітаристів-бродів

раннього періоду варто виділити Блайнд Лемон Джеферсона (Blind Lemon Jefferson, 1897–1930), який здійснив вплив на музикантів більш пізнього періоду, й не тільки блюзових. Він перший почав грати в стилі «rag the blues» тобто наслідуючи звучання фортепіанного регтайму. Як і більшість кантрі-блюзових гітаристів він грав пальцями, без медіатора, що дозволяло ширше використовувати поліфонічні та поліритмічні можливості гітари.

Варто відмітити, що на початковому етапі формування блюзу як стилю гітара використовувалась здебільшого в акомпанементі. Це створювало певні обмеження у розкритті багатогранності інструменту, і завдяки таким гітаристам як Блайнд Блейк (Blind Arthur Blake, 1895–1931), Блайнд Лемон Джеферсон (Blind Lemon Jefferson, 1897–1930), Хадді Лідбеттер (Huddie Leadbetter, «Leadbelly», 1888–1949) гітара поступово починає брати на себе солюючу функцію.

Блайнд Блейка вважають блискучим майстром гітарного регтайму та кантрі-блюзу, більшість записів якого вражають своєю технікою та винахідливістю імпровізацій.

Хадді Лідбеттер, також відомий як «король 12-струнної гітари», був одним з першим, хто ввів в акомпанемент характерні басові фігури – «блукаючий бас», який пізніше буде широко використовуватись у джазі.

Медіаторну (плекторну) техніку вперше було запропоновано Лонні Джонсоном (Lenny Johnson, 1889–1970), який став одним з перших гітаристів, які демонстрували блискучу медіаторну техніку. Він часто виконував складні імпровізаційні блюзи без вокалу, а також відомий своєю співпрацею з Л. Амстронгом, Д. Елінгтоном, Е. Ленгом та іншими джазменами. Наряду з Джонсоном можна назвати не менш відомих блюз-гітаристів Блайнда Віллі Мактелла (Blind Willie McTell), Роберта Джонсона (Robert Johnson), Блайнда Уіллі Джонсона (Blind Willie Johnson) та інших [2].

Варто зазначити, що повноцінний інструмент був розкішшю для більшості бідного населення, тому перше знайомство більшості вищезазначених музикантів починалося з поширених на той час «сигарбоксів» (Cigar box guitar), здебільшого саморобних із дерев'яних сигарних ящиків. Якість звуку бажала кращого, а техніка виконання вимагала сильної атаки звуку, власне чому гра медіатором стала в подальшому поширюватись і на нормальну гітару.

Подальшим розвитком нових напрямків блюзу, зокрема «міського», «урбанізованого», «сучасного» стилів, гітара завдячує Бі Бі Кінгу (B.B.King, 1925–2015), якого по праву називали «найджазованішим блюзменом» та Альберту Кінгу (Albert King, 1923–1992), започаткувавшому новий напрямок – джаз-рок. Близькими до джаз-року були такі гітаристи як Медді Уоттерс (Muddy Waters), Сем Лайтнінг Хопкінс (Sam Lightning Hopkins), Джон Лі Хукер (John Lee Hooker), Джей Бі Ленойр (J. B. Lenoir), Стефан Гроссман (Stefan Grossman) та інші.

Впевненими і швидкими кроками перемістилась гітара від блюзу в джаз. «Батьком чиказького джазу» сучасники називали лівостороннього гітариста Едді Кондона (Eddie Condon, 1905–1973), гра якого вважалась еталоном звучання гітари у ритм-секції, а характерною рисою чиказького джазу стало введення сольних імпровізацій. Саме тут відбувся корінний поворот гітарного виконавства: гітара стає повноправним сольним інструментом у джазі. У техніці виконання значно зменшилась кількість акордових обернень, з'явилися нові складні акорди та їх заміни, застосовувалась гра «на чотири» (four beat), а не «на два» (two beat).

Новими кольорами починає звучати гітара, збагачена численними новими виконавськими прийомами. В числі таких були характерне для духових інструментів фразування; джазова атака звуку медіатором (так званий «ледачий медіатор»), варіативність кутового нахилу медіатора до струн; характерною манерою виконання були жорсткі акценти, акорди з приглушеними струнами, паралельні наонакорди, цілотонові гами, характерне глісандо, штучні флажолети, збільшені акорди та особлива увага басовим нотам в акордах, що якісно поліпшило стиль голосоведіння [2].

Подальший період розвитку джазу у 30-40 роках ХХ ст. отримав назву «період свінгу», в якому не можна не назвати революційну подію – винахід електрогітари.

Протягом перших років свого існування, право на існування електрогітари як «справжнього» інструменту часто обговорювалася. Критики стверджували, що він не виробляє чистого, «клінового» (англ. – clean) гітарного звуку, інші навпаки – підтримували ідею «нового» звучання гітари.

Першими піонерами електрогітари 1930-х і 1940-х років стали джазмени Едді Дарем та Оскар Мур, кантрі-гітаристи Ноель Богз та Мерл Трейвіс, а також блюзмени Тібон Вокер та Медді Уоттерс. Усі гітаристи експериментували з тональними та

гармонічними можливостями нового інструменту. В подальшому інші музиканти, композитори та слухачі дедалі частіше почали звертати увагу на новий електричний звук гітари – «дісторшн» (distortion – англ спотворення), що в майбутньому став основою рок музики, в тому числі і джаз-року [3].

Засновниками електрогітарної джазової виконавської школи в США по праву вважають Чарлі Крістіана (Charlie Christian, в деяких перекладах Ч. Крішчіан, 1916–1942), а в Європі Джанго Рейнхардта (Django Reinhardt, 1910–1953).

Раніше за інших Ч. Крістіан зрозумів, що техніка гри на електрогітарі певною мірою відрізняється від прийомів акустичної гітари. В гармонії він експериментував із збільшеними та зменшеними акордами, в пасажах часто використовував надстройку до септакордів, був майстром лігато. Ч. Крістіан вперше в гітарному виконавстві розвивав свої імпровізації, опираючись не на гармонію теми, а на прохідні акорди, завдяки чому став одним з попередників стилю бібоп та кулд-джаз [7].

Початком історії європейського джазу можна вважати післявоєнний період 1920х років. Інтерес до всього американського, зокрема гастролі Джеймса Юропа (James Reese Europe), Пола Вайтмена (Paul Whiteman) та Ленні Джонсона (Lonnie Johnson) зіграли ключову роль. В Британії вже з 1919 р. почали створюватись бенди, а з 1934 у Парижі виступав відомий квінтет «Quintette du Hot Club de France» під керівництвом Джанго Рейнхардта.

Після того, як у 18 років унаслідок пожежі Рейнхардт утратив контроль над трьома пальцями лівої руки, він навчився фактично двома пальцями виконувати швидкісні пасажі. Він транспонував свої соло так, щоби можна було включати звуки відкритих струн, навіть імпровізуючи у верхній частині грифу. Іноді він грав нонакорди, затискаючи верхню струну «мі» пошкодженим пальцем. Завдяки неймовірній працездатності та любові до музики він досяг блискучої досконалості у грі на гітарі.

Від інших гітаристів Джанго відрізнявся особистою манерою гри, із затяжними каденціями та несподіваними пасажами, грою октавами в кульмінаціях та вільним прелюдіюванням у спокійній манері. У записях Д. Еллінгтона можна знайти такі спогади: «Джанго – суперартист! Кожна взята їм нота – скарб, кожен акорд – свідоцтво його неперевершеного смаку» [6].

Нові уміння та прийоми у гітарному виконавстві відкрив Уес Монтгомері (Wes

Montgomery 1923–1968), вклад якого важко переоцінити.

Монтгомері часто використовував тризвуки та арпеджіо як основне джерело його соло ідей, а гра октавами стала візитівкою його техніки. Монтгомері вписав у музичне полотно імпровізації уміння грати блок-акордами (септакорди у тісному положенні з голосоведінням у нижньому та верхньому голосах). Окрім того, в його стилі стало проведення мелодії на трьох рівнях: перше проведення теми звучало окремими нотами; після секвенцій проводилась основна тема октавами, і, врешті, тема гралась блок-акордами. Його джазовий стандарт «Love Me» є прикладом одноголосної, октавної та блок-акордової гри. Ці виконавські уміння та прийоми стали джерелом для нових ідей у творчості багатьох гітаристів наступних поколінь[4].

Подальша популяризація та розвиток джазової гітари здійснювався у геометричній прогресії. На зміну періоду свінгу прийшов модерн-джаз, а вже на зламі 60-70 рр були започатковані десятки нових напрямків, зокрема основний напрямок – мейнстрім (Джим Холл, Кенні Баррел, Джо Пас); «нове фламенко» (Пако де Люсія, Джон МакЛафлін, Ел ді Меола); босса-нова (Лауріндо Альмейдо); джаз-рок та фьюжн (Джордж Бенсон, Карлос Сантана, Джон МакЛафлін, Алан Холдсворд), імпресіоністичний напрямок (Пет Метені, Ралф Тауер, Джон Аберкромбі); блюзовий напрямок (Джиммі Хендрікс, Алексіс Корнер, Бі Бі Кінг); фрі-джаз (Дерек Бейлі, Фред Фріт) та рок (Ерік Клептон, Джиммі Пейдж, Джефф Бек, Стів Вай, Стів Морс, Інгві Малмстін та інші).

В Україні за часів СРСР джаз достатньо довгий час мав статус частково підпільної субкультури. Він мусив бути «ідеологічно витриманим» і побутовував переважно в ресторанах, де музиканти, часто самоуки, виконували «перезняті», тобто скопійовані із західних платівок композиції. До 80-90х років було відсутнє викладання у музичних ВНЗ естрадно-джазової гітари. Тим не менш імена таких радянських гітаристів як Олексія Кузнецова (Москва) та Тіта Паулуса (Галінн) були відомі на весь СРСР.

Поворотним став 1980 рік, коли був створений факультет джазу при Київському інституті музики ім. Р. Глієра, великою мірою завдяки зусиллям відомого джазового піаніста та музикознавця Володимира Симоненка.

Першим викладачем гітари на новоствореному факультеті джазу став Володимир Молотков (1942–2005). Його

авторству належать кілька унікальних навчальних посібників, які стали провідними для молодих гітаристів на всьому пострадянському просторі за відсутності інших підручників, особливо західних. Відомими є «Джазова імпровізація на гітарі» (1983 р.) та «Аранжування для гітари» (1997 р.). У його співавторстві з В. Маніловим у світ вийшла «Техніка джазового акомпанементу на шестиструнній гітарі» (1979 р.), яка стала своєрідним містком між світовим та радянським джазом.

Одним із фундаторів української гітарно-джазової школи став Володимир Манілов, автор десятків музичних публікацій, виконавець, по праву названий «лицарем джазової гітари». Так, широковідомими стали його «Буквар гітариста», «Твій друг гітара», «Учись акомпанувати на гітарі», «Джаз в ритмі самби», які стали чи не єдиними джазовими гітарними посібниками на пострадянському просторі.

На сьогоднішній день в Україні є вітчизняні виконавці-гітаристи світового рівня. Одним з таких є представник етноджазу, блискучий гітарист Енвер Ізмайлов. Велику роль у джазовому житті Києва відіграє концертний цикл фахового бас-гітариста Ігоря Закуса «Jazz-Коло», в рамках якого виступають найкращі столичні джазові інструменталісти й вокалісти, а також молоді та амбітні музиканти з інших українських міст. Серед них є молоді та перспективні гітаристи: Олександр Павлов, Дмитро Коваленко, Сергій Овсянніков, Володимир Вошколуп та багато інших [1; 5].

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Популяризація гітари як народного інструменту останніх десятиліть більшою мірою пов'язана з широким розповсюдженням масової музики. Гітара двогранна по своїй природі: її можливості величезні, але засоби гри на ній надзвичайно прості; приваблює можливість узяти інструмент і «одразу почати круто грати», що приваблює молодих виконавців, але насправді вимагає невпинної копїткої праці.

Неймовірно стрімка популяризація афро-американської музики у ХХ столітті відкрила світові блюз, з якого народився джаз та численні похідні від нього напрямки. Вклад Ч. Крістіана та Дж. Рейнхардта та великої кількості гітаристів у розвиток гітарного джазу безцінний. Вони виявили нові можливості звучання гітари, вивели гітару на рівень основного учасника ансамблю, відкривши перспективи для нових видів технік та прийомів на роки вперед. Від Крістіана та Рейнхардта і до сьогодні

гітаристи зі всього світу щодня народжують нові ідеї, напрямки та стилі.

Джазова гітара в Україні є молодим, але вже достатньо авторитетним інструментом, тому має всі перспективи активного розвитку та дослідження молодими науковцями та музикантами.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Кізлова О. Музика для вузького кола обмежених людей / О. Кізлова – Музика. – 2011. – № 3. – С. 60–64.
2. Манилов В. Гитара от блюза до джаз-рока / В. Манилов – К: Музична Україна, 1986. – 96 с.
3. Evans, Tom (1977) Guitars: Music, History, Construction and Players from the Renaissance to Rock. Paddington Press. – 344 p.
4. Wes Montgomery Biography / Musicianguide.com. <http://jazzinkiev.com/>
5. https://en.wikipedia.org/wiki/Electric_guitar#Playing_techniques

REFERENCES

1. Kizlova, O. (2011). *Muzyka dlia vuzkoho kola obmezhenykh liudei*. [Music for a narrow circle of limited people]. Kyiv.
2. Manylov, V. (1986). *Hytara ot bliuza do dzhaz-roka*. [Guitar from Blues to jazz-rock]. Kyiv.
3. Evans, Tom. (1977). *Guitars: Music, History, Construction and Players from the Renaissance to Rock*. Paddington Press.
4. Wes Montgomery Biography / Musicianguide.com.
5. <http://jazzinkiev.com/>
6. https://en.wikipedia.org/wiki/Electric_guitar#Playing_techniques

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БЛАЖЕВИЧ Василь Олегович – аспірант кафедри теорії та методики музичного мистецтва Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка.

Наукові інтереси: методика навчання гри на гітарі у системі позашкільних навчальних закладів, формування виконавських умінь учнів-гітаристів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BLAZHEVYCH Vasyl Olegovich – PGD-student of the department of theory and methods of musical art at the Institute of the Arts of the Borys Grinchenko University in Kyiv.

Circle of scientific interests: methods of teaching guitar playing in the system of out-of-school educational institutions, the formation of performing skills of guitar students.

*Дата надходження рукопису 29. 12. 2017 р.
Рецензент – д.п.н. професор С. Г. Мельничук*